નામ :- ચાવડા ચાહત વિરમભાઈ

સેમેસ્ટર :- 6

રોલનં. :- 151

PRN નં. :- COC2025151

વિષય :- Banking and Finance

પેપર-કોડ :- MJ-BAF-101

checked

પ્ર:-1 વિશિષ્ટ પ્રકારના ગ્રાહકો વિશે વિસ્તૃત નોંધ લખો.

1. નાના [Minor] ગ્રાહકો :-

નાના (Minor) કોણ છે?

ભારતમાં 18 વર્ષથી નાની વય વ્યક્તિની કાયદાકીય રીતે "નાના" કહેવામાં આવે છે [Indian Majority Act, 1875 અને Indian Contract Act, 1872ની કલમ 11 મુજબ]

- નાના વ્યક્તિ પોતાના નામે કરાર કરી શકતા નથી, એટલે બેન્ક ખાતું પણ પોતાના નામે એકલા ચલાવી શકતા નથી.

નાનાનું બેંક ખાતું કેવી રીતે ખોલાય?

- ખાતું નાનાના નામે ખોલાય પણ તેના માતા-પિતા કે કોર્ટ દ્વારા નિમાયેલ ગાર્ડિયનની સાથે ખોલવું પડે.
- ખાતાનું નામ લખાય આ રીતે:
- "માસ્ટર રાહુલ શાહ (નાના) દ્વારા ગાર્ડિયન શ્રીમતી પલ્લવીબેન"
- અથવા "મિસ ક્રિષ્ના પટેલ by Father and Natural Guardin Shri Maheshbhai Patel"

18 વર્ષ પૂરા થાય ત્યારે શું થાય?

- જ્યારે નાની વ્યક્તિ 18 વર્ષની થાય છે:
- બેન્ક તેને પત્ર લખે છે કે "હવે તમે પુખ્ત થયા છો, નવું KYC કરાવો", નવી સહી આપવી પડે.
- જૂનું ખાતું બંધ કરીને નવું ખાતું ખોલવામાં આવે અથવા જૂનું ખાતું જ પુખ્ત ખાતામાં ફેરવાય.
- હવે ગાર્ડિયનની જરૂર નથી, બધું પોતે ચલાવી શકે.

મહત્વના નિયમો :-

- નાના પોતે લોન લઈ શકતા નથી.

chahat

- નાના બાળકને લોન આપવાની ગેરંટી આપી શકાતા નથી.
- નાના નોમિની તો બની શકે છે, પણ પૈસા 18 વર્ષ પછી જ મળે.
- આ રીતે બેન્કો નાના ગ્રાહકોના હિતોનું રક્ષણ કરે છે અને કાયદાનું પણ પાલન કરે છે.

(2) અભણ [Illiterate] ગ્રાહકો

અભણ વ્યક્તિ કોણ છે?
- જે વ્યક્તિ વાંચી-લખી શકતા નથી અને પોતાનું નામ પણ લખી શકતા નથી, તેને બેન્કિંગમાં "Illiterate person" કહેવામાં આવે છે. આવી વ્યક્તિ સહી કરવાને બદલે આંગળીનો ટીપો આપે છે.

આંગળીના ટીપાના નિયમો [RBI અને બેન્કોના નિયમ પ્રમાણે]
- પુરુષ → ડાબા હાથનો અંગૂઠો
- સ્ત્રી → જમણા હાથનો અંગૂઠો
- ટીપું લીધા પછી બેન્ક કર્મચારી લખે છે: "Left Thumb Impression of Shri Ramabhai Patel" અથવા "Right Thumb Impression of Smt. Kantaben Desai"

ખાતું ખોલાવાની પ્રક્રિયા :-
- ફોટો જરૂરી [ખાતું ખોલવાના ફોર્મ પર અને SS card પર]
- ઓછામાં ઓછા 2 સાક્ષીઓ (witness) જરૂરી જે લખતા-વાંચતા હોય
- વીડિયો KYC પણ કરાવી શકાય [હવે ઘણી બેન્કોમાં ફરજિયાત છે.]

chahat

(3) અંધ [Blind] ગ્રાહક

- સામાન્ય વ્યક્તિઓથી બિલકુલ અલગ - અંધ વ્યક્તિને બેંકમાં સંપૂર્ણ સ્વતંત્ર ગ્રાહક માનવામાં આવે છે,
- તે વાંચી-લખી શકે છે (બ્રેઈલમાં)
- તે સહી કરી શકે છે.
- કાયદા હેઠળ તેની ક્ષમતા પૂર્ણ છે.
- RBI ની સ્પષ્ટ સૂચના છે કે "અંધ વ્યક્તિઓ સ્વતંત્ર રીતે બેંક ખાતા ખોલવા અને ચલાવવા માટે સંપૂર્ણપણે સક્ષમ છે."

ખાતું ખોલવાની પ્રક્રિયા :-

- સામાન્ય ગ્રાહક જેવું જ ફોર્મ ભરાય છે.
- સહી પોતે જ કરે છે.
- ફોટો અને KYC નોર્મલ
- જો વ્યક્તિ બ્રેઈલમાં લખી-વાંચી શકતી હોય તો બ્રેઈલ ફોર્મ પણ આપવામાં આવે છે.

ઉદાહરણ :- 28 વર્ષના રાજયભાઈ IT પ્રોફેશનલ છે, જન્મથી અંધ છે. તેઓ HDFC બેંકમાં સેલેરી ખાતું ખોલાવે છે. → પોતે જ સહી કરે છે, ચેકબુક લે છે, નેટ બેન્કિંગ ચાલુ કરે છે → બેંક તેમને સ્ક્રીન રીડર સાથે કામ કરતું નેટ બેન્કિંગ આપે છે → ડેબિટ કાર્ડ પર બ્રેઈલમાં લખેલું હોય છે

ઉદાહરણ :- 55 વર્ષના શાંતાબેન (અંધ મહિલા) SBI માં FD કરાવે છે. → પોતે જ સહી કરે છે → તેમની પાસબુક બ્રેઈલમાં છપાવી આપવામાં આવે છે → વ્યાજના પૈસા તેમના ખાતામાં આવે છે, તેઓ ટોકિંગ ATM થી ઉપાડે છે.

chahat

(4) પરણિત મહિલા [Married Woman] ગ્રાહક

આજે પરણિત મહિલા 100% સ્વતંત્ર ગ્રાહક છે. તે પોતાના નામે ખાતું ખોલી શકે, ચલાવી શકે, લોન લઈ શકે, લોકર લઈ શકે - બધું જ! પતિની પરવાનગી કે સહીની જરૂર નથી.

ખાતું કેવી રીતે લખાય છે? [વિકલ્પો]

- આજે 95% મહિલાઓ પોતાના નામે જ ખાતું ખોલાવે છે.

	ખાતાનું નામ લખવાની રીત	ઉદાહરણ	ક્યારે વપરાય છે?
1	માત્ર પોતાના નામે	Smt. Jeeya R. Shah	સૌથી વધુ વપરાતુ
2.	પતિના નામ સાથે	Smt. Jeeya Rajeshbhai	ગામડે કે જૂની મહિલાઓ
3.	મંગળસૂત્ર નામ	Smt. Jeeya Rejeshkumar	ગુજરાત-રાજસ્થાનમાં

ઉદા.:-1 હાઉસ વાઈફ 32 વર્ષના નેહા બેન ઘરે જ છે, પતિ વિદેશમાં છે. તેમણે SBI માં ₹50 લાખનું હોમ લોન લીધી છે. → ખાતાનું નામ Smt. Neha K. Patel → લોન પોતાના નામે, પતિની સહીની જરૂર નહીં → બહેને EMI પોતે જ ભરે છે

ઉદા:-2 બિઝનેસ વુમન રેખાબેન પોતાનો બ્યુટી પાર્લર ચલાવે છે. HDFC માં કરંટ ખાતું + ₹20 લાખ ઓવરડ્રાફ્ટ લીધું છે. → ખાતું નામ: Rekhaben M. Desai → ચેકબુક, નેટ બેન્કિંગ, ક્રેડિટ કાર્ડ - બધું પોતાના નામે.

chalut

(5) પાગલ / માનસિક રીતે અસ્વસ્થ [Lunatic/person of Unsound Mind] ગ્રાહક

- [ગુજરાતીમાં – સરળ અને સંપૂર્ણ સમજૂતી + ઉદાહરણો]

1) કાયદાકીય સ્થિતિ (ખૂબ મહત્વની)

- ભારતીય કરાર કાયદો [Indian Contract Act, 1872 - કલમ 11 and 12] કહે છે :→ જે વ્યક્તિ માનસિક રીતે સ્વસ્થ નથી અને વસ્તુની સમજ નથી, તે કરાર કરી શકતો નથી. → એટલે તેનું બેન્ક ખાતું એકલું ચલાવી શકાય નહીં અને નવું ખાતું પણ ખોલી શકાય નહીં.

2) બેન્કને "ખબર" થાય તો શું થાય?

- જો બેન્કને ખબર પડે કે ગ્રાહક માનસિક રીતે અસ્વસ્થ છે, તો બેન્ક તરત જ ખાતું બંધ કરી દે છે — ન તો જમા ન તો ઉપાડ.

(6) જોઈન્ટ ખાતું [Joint Account] અને તેના પ્રકારો

જોઈન્ટ ખાતું શું છે?

- એક જ ખાતું જેમાં બે કે તેથી વધુ વ્યક્તિઓનું નામ હોય અને તેઓ બધા માલિક હોય. સૌથી વધુ પતિ-પત્ની, માતા-પિતા-દીકરો, ભાઈ-ભાઈ, બિઝનેસ પાર્ટનર વચ્ચે થાય છે.

જોઈન્ટ ખાતાના 4 મુખ્ય પ્રકાર

(1) Either or Survivor (સૌથી વધુ પ્રચલિત)
- બંનેમાંથી કોઈ એક પણ ચલાવી શકે

Checked

(2) Anyone or Survivor [બધા કે કોઈ એક પણ]
- બધા કે એક પણ ચલાવી શકે.

(3) Jointly / Jointly operated [બધાએ સાથે મળીને]
- બધાએ સાથે મળીને

(4) Former or Survivor [પહેલા વ્યક્તિ મુખ્ય]
- માત્ર પહેલી વ્યક્તિ ચલાવે, બીજુ નહીં

ઉદા:- પતિ-પત્ની કોઈ એક મરી જાય તો બીજાને તરત પૈસા મળે.
2. માતા + દીકરો માતા જીવે ત્યાં સુધી એકલા ચલાવે, પછી દીકરાને
3. બે ભાઈઓનો બિઝનેસ બંનેની સહી વગર કોઈ ચેક ન નીકળે (સુરક્ષા માટે)
4. દીકરી + પિતા (વિદેશ જતી દીકરી) Anyone or Survivor દીકરી વિદેશમાં હોય તો પિતા ચલાવી શકે

(7) પાર્ટનરશિપ ફર્મ (Partnership firm) ગ્રાહક

1. પાર્ટનરશિપ ફર્મ શું છે?
બે કે તેથી વધુ વ્યક્તિઓએ મળીને બિઝનેસ ચલાવવા માટે બનાવેલી સંસ્થા. ભારતમાં આ Indian partnership Act, 1932 હેઠળ ચાલે છે.

2. બેન્કમાં ખાતું કેવી રીતે ખોલાય?

ખાતાનું નામ લખાય છે	ઉદાહરણ
ફર્મના નામે	M/S. Shreeji Traders
અથવા	M/S. Patel Brothers

ખાતું ખોલવા માટે જરૂરી દસ્તાવેજ (ફરજિયાત)

દસ્તાવેજ	નોંધ
પાર્ટનરશિપ ડીડ	- નોટરી કરાવેલી હોવી જોઈએ
ફર્મનું PAN કાર્ડ	- ફર્મના નામે જ હોવું જોઈએ
GST સર્ટિફિકેટ	-
Shop Act/MSME/Udyam રજિસ્ટ્રેશન	
બધા પાર્ટનરનું KYC	
Authority letter	- કોણ ખાતું ચલાવશે તે લખેલું હોવું જોઈએ.
ફર્મની રજિસ્ટર્ડ ઓફિસનો પુરાવો	- લાઈટબિલ

(8) હિન્દુ અવિભાજિત કુટુંબ ગ્રાહક

HUF શું છે?

- હિન્દુ જૈન, શીખ અને બૌદ્ધ કુટુંબ માટે જ છે.
- એક અલગ "કાનૂની વ્યક્તિ" માનવામાં આવે છે.
- આમાં પૈતૃક મિલકત + કુટુંબની કમાણીનો ઉપયોગ
- ટેક્સ રિટર્ન અલગ ભરાય છે, PAN અલગ હોય છે.

ખાતું ખોલવા માટે જરૂરી દસ્તાવેજ (ફરજિયાત)

દસ્તાવેજ	નોંધ
- HUF નું PAN કાર્ડ	- HUF ના નામે જ હોવું જોઈએ
- HUF ડીડ	- નોટરી કરાવેલી અથવા સ્ટેમ્પ પેપર પર
- કર્તાનું KYC	
- બધા કોપાર્સનર + જન્મતારીખ	કે તે કર્તા છે અને કુટુંબ અવિભાજિત છે
- કર્તાની ઘોષણા	
- બેન્કનું પોતાનું HUF ફોર્મ	SBI, HDFC, ICIC, Axis બધી બેન્કોમાં